

A naiv festészet kezdete

100 éve született Nagypáti Kukac Péter

Nagypáti Péter 1908. január 10-én született Topolyán. Édesapja, Nagypáti Péter napszámos, édesanyja Soltis Erzsébet. A Kukac a család ragadványneve volt, de a festő sohasem írta rá a festményeire, neve mégis ezzel együtt maradt fenn a közleményekben. Már 1952-ben a Palicson megrendezett Magyar Ünnepi Játékok keretében is a vajdasági magyar képzőművészek kiállításán B. Szabó György Nagypáti Kukac Péterként szerepelteti, s utána is így nevezik Fehér Ferenc, Sáfrány Imre, Ács József, Juhász Erzsébet, Csernik Attila, Tolnai Ottó és sokan mások – művészek, ismerősök, bajsaiak és topolyaiak.

Nagypáti Péter tehetségét Tóth János topolyai fatelepes fedezte fel és beszélte rá apját, hogy írassa be a polgári iskolába, miközben ő állta az oktatás költségeit. Rajztanára, Bicskei Péter 1923-ban megrendezi első kiállítását, amire a szabadkai székhelyű Vajdasági Képzőművészek Egyesülete megalapításának évében és az egyesület nagysikerű topolyai kiállítását követően került sor. A tagok között találjuk Bicskei Pétert és Oláh Sándort is, aki az egyesület élén állt - Balázs G. Árpád, Farkas Béla és két emigráns magyarországi festő: Hódi Géza és Lenkei Jenő mellett. A Nagypátiért folytatott harc az egyesület konkrét törekvéseivel összhangban történt. Nagypáti kiállításával azonos évben állít ki először Benedek Péter, a magyarországi újkori naiv művészet kezdő láncszemeként számontartott festő. A horvát naiv festészetet 1930-ban indítja útjára Krsto Hegedušić, aki Hlebineben parasztfestő iskolát indít, s a tehetséges, tizenhat éves földművesfiúval, Ivan Generalićyal és Franjo Mrazzal megalapozza a falu nevét híressé tévő hlebinei iskolát. Vajdaságban 1931-ben Antalfalván (Kovačica) Martin Paluška állította ki naiv modorban megfestett képeit. A szerb naiv festészet hivatalos nyitányát Janko Brašić, a Svetozarevohoz közeli Oparić faluból származó parasztfestő fellépése jelentette 1935-ben, a belgrádi Cvijeta Zuzorić Képtárban. Tehát azt lehet mondani, hogy Nagypáti Kukac Péter festésze tágabb körben is a naiv festészet nyitányát jelenti. Nagypáti felkarolása a tehetősebb polgárok anyagi támogatását igénylő szélesebb körű mozgalomhoz is kapcsolódott,

a szociálisan veszélyeztetett helyzetű östehetségek fölkarolásának mozgalmához. Esete egy korai – mondhatnánk –, szélesebb régió első ismert ilyen jellegű jótékonyági akciója. A népi tehetségeket pártoló divat során hasonlóképpen fedezték fel és segítették anyagilag 1933-ban Szabadkán a vegyeskereskedésben inaskodó Hangya Andrást (1912–1988), 1934-ben Zentán a hadiárva Tóth Józsefet (1916–1936), 1935-ben Becskereken egy háborús rokkant házmester fiát, B. Szabó Györgyöt (1920–1963). Egyre gyakoribbá váltak a művészetet pártoló kollektív tárlatok is. A baloldali vajdasági magyar folyóirat, a Híd 1934 augusztusában a zentai Royal Szállóban kiállítást rendezett négy, szegénysorban élő pályakezdő zentai alkotónak, Tóth Józsefnek, Tóth Istvánnak, Majlend Ferencnek és Bálint Istvánnak. A kiállítás teljes anyagi és erkölcsi sikerrel zárult. Ugyanebben az évben Újvidéken megalakul a Képzőművészetet Pártoló Egyesület, mely megszervezi az amatőr festők kiállítását, itt állít ki a szabadkai Almási Gábor is. Az újvidéki Református Olvasókör 1936 áprilisában rendezte meg a jugoszláviai magyar östehetségek bemutatóját – többek között B. Szabó György és Almási Gábor is szerepel alkotásaival. Almásiról, a munkásművészről, a szabadkai Péter-Pál napi tárlat kapcsán már úgy írnak, mint akinek szobra a kiállítás szenzációja! Nagypáti ezekből a tárlatokból kimarad, ő lesz viszont e kor Bácskájának egyetlen felfedezett naiv művésze. A fiú talán legnagyobb mecénása Kis Lajos földbirtokos, a topolyai Takarékpénztár igazgatója, Bács-Bodrog vármegye Történelmi Társulatának tagja volt. Ő fizette Nagypáti útjait Szabadkára Oláh Sándor festőiskolájába 1924-1926 körül. Oláh azonban nem tudott hatni tanítványára, Nagypáti kifejezőmódja erősebbnek bizonyult. Küszködését látva Balázs G. Árpád grafikusművész arra biztatta, maradjon csak hűséges önmagához.

Nagypáti festésze az 1930-1944 közötti, valamivel több mint egy évtizedben bontakozott ki. Vándorfestőként bejárta Topolyát, Bajsát, Kishegyest, illetve a környező tanyákat. A népi építészeti, az agrár építmények, a korabeli viselet, növényzet és állatállomány mellett képeivel feljegyzett olyan, a mo-

dernizációt jelző jelképerejű újdonságokat is, mint a bicikli, a repülő és a rádió. Külön értéket képviselnek portéi, melyek közül igen kevés maradt fenn, és amelyek között külön csoportot alkotnak a katonaportrék – ezeket első világháborús katonafényképekről festette. Olajképeinek nagy része nem autentikus, nem átélt témára épül, hanem megrendelésre készült képeslapról vagy más előkép másolásával, és többnyire idegen tájakat ábrázol, ilyenek pl. Vajdahunyadvára, Balaton, Bled, Bohinj, a Tátra, az Alpesi hegyek stb. A korabeli divatnak eleget téve, sok háznak a gangját is kifestette. Ezek a falfestmények mára eltűntek, egyedül Bajsán maradt fenn egy teljes példány, az ún. Gyurec-ház gangján. Nagyapáti négy festménye még életében bekerült dr. Jovan Milekićnek az 1926-ban Szabadkán alapított Bácskai Múzeumába, ami viszont már a háború kitörésekor kezdett széthullani. Nagyapáti Péter harminchat évesen hunyt el 1944. február 7-én.

Nagyapáti festészetét másodjára B. Szabó György fedezte fel 1952-ben, a Palicson megrendezett Magyar Ünnepi Játékok keretében sorra kerülő vajdasági magyar képzőművészek kiállításán. „Primitív festőnek” nevezte – ezt a kifejezést használták ugyanis, míg a naiv megfogalmazás nem nyert létjogosultságot az európai művészet szóhasználatában (a naiv jelzőt elsőként G. Apollinaire írta le 1908-ban, H. Rousseau műveivel kapcsolatban). Fehér Ferenc költő, aki Topolyán töltötte gyermekkorát, 1953-ban megírja a Nagyapátiról szóló első verset. Néhány évre rá Sáfárány Imre festőművész elsőként végez kutatást a terepen, aminek alapján 1957-ben írása jelenik meg a Hídban. Ez később Sava Babić fordításában szerb nyelven is napvilágot lát. 1968-ban a topolyai Április 20. Általános Iskola tanárai és diákjai elsőként gyűjtik Nagyapáti festményeit és kiállítást rendeznek nekik. A diákok között volt a későbbi költő, Fenyvesi Ottó is. Ács József topolyai születésű festőművész és teoretikus, a Magyar Szó képzőművészeti kritikusaként írt e jelentős eseményről. Nagyapáti következő, 1972-ben Topolyán, Zentán és Kishegyesen megrendezett kiállításának előkészítésében Juhász Ersébet író is részt vett már, aki így fogalmazott: „Kukac Péter e táj képzőművészeti örökségének szimbóluma, belőle kell kiindulni, amikor hagyományainkat kutatjuk”. Később hozzáteszi: „Egy nincstelen, mindenkinél szegényebb s mégis mindenkinél gazdagabb vándorfestő testet öltött álmai e képek. Az ő elrajzolása láthatatlan, s csak a lélek mélyrétegében lelhető fel, ott, ahol egyenrangúsodik, fölcserélhető lesz a vágy és a valóság. A naiv művészet lényege nem a látható elrajzolás, hanem a lényegi az, hogy kívül van törtenelmen és a stílusokon, közvetlenül ad számot egy világról, észre sem véve, hogy olykor össze is keve-

ri a valóságot a képpel, és fordítva. Idillien időtlen, s ezért örökkévaló világ tárul elénk ezeken a festményeken, s oly magától értetődő természetességgel, mint felejthetetlen legszebb álmaink képei és jelenetei. A vajdasági ember legjellemzőbb bőségálmait fejezik ki ezek a festmények, olyan álmokat »testesítenek meg«, amelyeknek kellékei a mi tájunk Nagyapáti korabeli rekvizítumaiból tevődnek össze.”

Bela Duranci 1973-ban integrálja Nagyapáti A vajdasági magyarok képzőművészeti alkotásai 1830–1930-ig című időszaki tárlatba, kiállítva Csurai János locsolója és a Veteményeskert című képeit. Sajnos ekkor sem került egyetlen műve sem közgyűjteménybe, azonban egy máig tartó komoly előrelépést tesz meg Topolya Község Képviselő-testülete és a Képes Ifjúság hetilap azzal, hogy 1973-ban megalapítja a Nagyapáti Kukac Péter Képzőművészeti Díjat. Ezt ma is vajdasági születésű, vagy alkotásaikkal ide kötődő alkotóknak, képzőművészeti kritikusoknak vagy művésztelepeknek ítélik oda. Ács József, az elismerés egyik indítványozója azzal indokolta a díjat, hogy a Vajdaságban szükség van a képzőművészeti kritika fejlesztésére, mert a kritika túlzottan irodalomcentrikus. Meggyőződése, hogy a díj hozzájárul majd a képzőművészeti kultúra fejlődéséhez, és a Nagyapáti által jelképezett művészsors, a közöny, a sorstragédia felszámolásához. Az első Nagyapáti-ról szóló könyv 1985-ben jelent meg az újvidéki Forum Kiadóház gondozásában, Juhász Ersébet tanulmányával. A könyvet újabb kiállítás kísérte, melyet 1986. január 17-én nyitottak meg Topolyán. A könyv előkészítésében Csernik Atilla vett részt, a kiállítás megrendezésében pedig Solymosi Lajos. Ekkor Duranci megállapítja: „A festőt a könyv megjelenése után nem lehetett csak úgy »levenni« a vajdasági képzőművészeti élet tablójáról”. Nagyapáti festményei azonban ezek után sem kerülnek be közgyűjteményekbe és naiv művészeti áttekintésekbe, sem Jugoszláviában, sem Magyarországon, egészen M. Maširević 2001-ben megjelent antológiájáig és a 2003-ban a szabadkai Városi Múzeum keretében létrejött Topolyai Múzeum megnyitásáig. Ez utóbbi tette lehetővé, hogy a komplex jellegű intézményben helyi állandó jellegű képzőművészeti tárlat is létesüljön, melyen először szerepel állandó jelleggel Nagyapáti Kukac Péter művészete. Külön említést érdemel a *Nagyapáti Kukac Péter mennybemenetele* című, jugoszláv–magyar–francia koprodukcióban 1999-ben készült játékfilm, melynek rendezője és írója Bicskei Zoltán. A filmben két bácskai festő, Nagyapáti Kukac Péter és Dobó Tihamér kanizsai festő életútjából születik meg a filmbeli Kukac Péter fiktív életútja, Szilágyi Nándor és Nagy József főszereplésével. Bicskei, Tolnaival egyetértve azt vallja, Nagyapáti nem naiv, hanem metafizikus festő, aki

aki a tanyavilág metafizikájának első vajdasági felfedezője és ábrázolója. A film a Kisközösségi Televízió és Alkotók Harmadik Fesztiválján Budapesten nyerte a Szóts István fődíjat.

A 2008-as évet Topolyán Nagypáti Kukac Péter Emlékévvé nyilvánították. A Topolyai Múzeumban a városnapra kiállítás nyílt és egy kiadvány jelent meg a budapesti Timp Kiadó gondozásában, a terepen fellelhető teljes műjegyzékkel. Októberben a szabadkai Városi Múzeumban került megrendezésre Nagypáti tárlata. A festmények zöme

a kiállítás után visszakerül a tulajdonosokhoz, akiknek hálával tartozunk, mert három festményt kivéve, melyek közgyűjteményben vannak, ezek a magánszemélyek őrzik az egyik első európai naiv festő életművét. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy Nagypáti festményeinek gyűjtése továbbra is folytatódik, és hogy a megfelelő megoldás az lenne, ha Topolyán kialakulna egy állandó jellegű Nagypáti Emlékgyűjtemény, aminek létrejöttében a városnak, de egy szélesebb közönségnek is szerepet kell vállalnia.

